

СЦЭНІЧНАЯ АДАПТАЦЫЯ ПРОЗЫ Я. БАРШЧЭЎСКАГА Ў ТВОРАХ С. КАВАЛЁВА

Уводзіны. Драматургія С. Кавалёва вызначаецца адметным аўтарскім стылем. Праз сцэнічную адаптацыю даўнейшых твораў шляхам уласнай інтэрпрэтацыі пісьменнік высвятляе праблемы чалавечага быцця і прымушае ўдумліва іх спасцігаць з пазіцыі сучаснасці. Адным з аб'ектаў мастацкага пераасэнсавання літаратурнай спадчыны ў творах С. Кавалёва з'яўляецца проза Я. Баршчэўскага. Па матывах апавяданняў «Вогненныя духі» і «Шляхціц Завальня» (зборнік «Шляхціц Завальня, альбо Беларусь ў фантастычных апавяданнях») С. Кавалёвым напісана сучасная п'еса «Звар'яцелы Альберт, або Прароцтва шляхціца Завальні». Драматург звярнуў увагу на традыцыйныя народныя матывы і вобразы, выяўленыя сродкі, алегорыю, сюжэтна-кампазіцыйныя прыныцы будовы твора, засяродзіў увагу на праблемах і пытаннях сучаснасці [1, с. 87].

Асноўная частка. С. Кавалёў адаптаваў вядомы твор класічнай літаратуры для пастановкі на сцэне, паставіўшы ў цэнтр увагі постаць пана Альберта. Пісьменнік пераасэнсаванне вобразы галоўных герояў, створаных Я. Баршчэўскім, а таксама дадаў новых персанажаў — селяніна Тамаша, пакаёўкі Агапкі, лёкая Карпа.

Звернемся да параўнальнага аналізу вобразаў герояў. У выяўленні Я. Баршчэўскага шляхціц Завальня — гэта чалавек, які ўвасабляе аўтарскія ідэалы добра і маральнай чысціні, з'яўляецца носьбітам мудрасці, праяўляе цікавасць да мінулага, усведамляе веліч і духоўнае багацце народа. Завальня лепш за іншых разумее, што «шмат праўды ў гэтых народных паданнях», што «мінулае вучыць нас, як жыць сёння», што, жывучы на гэтым свеце, трэба слухаць «загады Божыя». І яго ўсведамленне — не ў словах, а ў справах [1, с. 88]. Шляхціц Завальня прытрымліваецца дабрачыннасці, унутранай чысціні, веры ў Бога: «Для майго дзядзькі адзінай гісторыяй была Біблія...» [2, с. 10].

С. Кавалёў захваў пазітыўныя тыпалагічныя рысы характару Завальні: гаспадарліваць («Працы я не баюся, бо хто сумленна працуе, таму і Бог памагае. Але ніколі не зраблю я ўчынку, ад якога потым на душы цяжка!» [3]); набожнаць («Жахлівыя рэчы, бачу, чыняцца ў гэтым доме. Веру, што Бог злітуецца і ўсё пераменіць на лепшае, але бяда таму, хто, прагнучы багацця, прадае душу д'яблу!» [3]); начытанасць («У старых хроніках даводзілася мне чытаць, што Плачка з'яўляецца...» [3]); міласэрнасць («Шкада мне пана Альберта, хоць і справядліва пакараны ён Богам за свае цяжкія грахі.» [3]); любоў да роднага краю, шляхетнасць.

Як і персанаж Я. Баршчэўскага, герой С. Кавалёва спрабуе супрацьстаяць маральнай дэградацыі свайго гаспадара — пана Альберта, імкнецца засцерагчы людзей ад хцівасці: «Апамятайцеся, пане Альберце, імем вашага нябожчыка бацькі заклінаю!» [3], «Спыніцеся, неразумныя людзі!.. Вы думаеце толькі пра багацце, а вас чакаюць няшчасці і пакуты!» [3]. Рысы мастацкага пераасэнсавання вобраза шляхціца Завальні ў п'есе С. Кавалёва выяўляюцца ў змяненні сацыяльнай ролі персанажа. Я. Баршчэўскі апісвае Завальню як заможнага шляхціца, гаспадара сядзібы. У сцэнічна адаптаваным творы С. Кавалёва Завальня з'яўляецца аканомам у доме пана Альберта.

С. Кавалёў захоўвае не толькі асноўныя якасці герояў, але і прыныцы узаемадзеяння персанажаў, якія грунтуюцца на ўнутраным канфлікце характараў. Антыподам шляхціца Завальні выступае пан Альберт. У інтэрпрэтацыі Я. Баршчэўскага (апавяданне «Вогненныя духі») паводзіны Альберта разглядаюцца як здрада сабе, роднай зямлі: «Людзі ганяюцца за багаццем не дзеля таго, каб рабіць бліжнім добро, а каб нічога не рабіць або — што яшчэ горш — каб шкодзіць» [2, с. 488]. У вобразе Альберта Я. Баршчэўскі ўвасобіў маральную спустошанасць чалавека: «У багатым Альбертавым доме штодня поўна бязбожнае і распускае моладзі, ён сам усё больш і больш быў нястрыманы ў непрыстойных жадунках і ўчынках; лічыў лухтою любоў да бліжняга, зводзіў і ганьбіў жанчын ды дзяўчат рознага саслоўя» [2, с. 88].

У выяўленні С. Кавалёва пан Альберт таксама з'яўляецца антыподам шляхціца Завальні. Гаспадар дома не прыслухоўваецца да парад дабрачыннага і сардэчнага пана аканомы, не прымае яго веры ў Бога. Праўда, у доме пана Альберта былі «на сценах у ракітавых асадах — абразы Збаўцы і Маці Божай» [3], аднак герой згодны падзякаваць нават д'яблу, калі б той паспрыяў яму. Альберт кпіў з людзей, якія спрабавалі яго спыніць: «Я ведаю, што раблю, і смяюся з вашае дурноты: занадта вы ўважлівыя да тых, каго ўжо даўно няма на гэтым свеце. Ідзі лепш у свой пакой і чытай бязглуздыя кніжкі!» [3]. Ён сам не заўважыў, як здрадзіў ідэалам, згубіў унутраную чысціню. За ўласны амаральны ўчынкi Альберт пакараны: аслупянеў і страціў мову. У канцы твора Плачка (яшчэ адзін вобраз, створаны фантазіяй Я. Баршчэўскага і пераасэнсаваны С. Кавалёвым) праклінае Альберта: «О, няшчасны! Ты ўчыніў здек з магілаў бацькоў, ты ўвайшоў у змову з ворагам і здрадзіў айчыне, зняславіў імя сваіх продкаў, прагнуў раскошы і прывіднага багацця і не заўважыў побач з сабой багацця сапраўднага — шчырага, адданага кахання. Жыў, як вар'ят, дык стань жа сапраўдным вар'ятам да канца дзён сваіх!» [3]. З таго часу звар'яцелы гаспадар дома нерухама сядзіць у пакой

і гаворыць з ценем на сцяне. Вар’яцтвам Альберта можна лічыць тое, што ён, вырашыўшы пабудаваць новы маёнтак на могілках, парушае нормы маралі і традыцыі продкаў: «У вельмі няўдалым месцы вашы вясковыя могілкі... Таму загадваю вам выбраць месца пад могілкі дзе каля лесу, каб не так часта людское вока іх бачыла. А тут я неўзабаве пастаўлю новы дом, і цэгла з капліцы якраз пойдзе на падмурак» [3]. Такім чынам, у характары пана Альберта С. Кавалёў робіць акцэнт на той жа ідэйнай дамінанце, што і Я. Баршчэўскі, — «пакланенні цемры», што прыводзіць да маральнай спустошанасці героя, а потым і да вар’яцтва.

Асобнай увагі заслугоўваюць жаночыя вобразы. Я. Баршчэўскі стварыў вобраз Мальвіны — дзяўчыны, з якой Альберт прыемна праводзіў час. Яна «нарадзілася і вырасла ў горадзе, ведала свет і згаджалася з агульнай думкаю кабет, што сэрца можна аддаць таму, да каго мімаволі цягнецца душа. Але руку — толькі таму, хто золатам і пашанаю абячае жыццёвы дабрабыт» [2, с. 82]. Менавіта Мальвіна падштурхнула Альберта да думкі, што «багацце — найбольшае шчасце», таму малады чалавек пачаў шукаць дапамогу ў чарнакніжніцтве, сувязі са злымі духамі. Мальвіна ўвасабляе вобраз карыслівай маладой асобы, якую цікавяць толькі грошы і багатыя «прэзенты», якія яна нарэшце і атрымлівае ад Альберта. Альберт шукае шлях, каб заслужыць увагу дзяўчыны, і знаходзіць яго — заручаецца дапамогай Нікітрона наўзамен уласнай прададзенай душы. Прыгажосць Альберта Мальвіна заўважае толькі тады, калі ў яго з’яўляюцца грошы: «Альберт у яе вачах зрабіўся зусім іншы. Яго постаць і твар набылі дзіўную прыгажосць, у яго размовах Мальвіна заўважыла незвычайны розум і дасціпнасць» [2, с. 86].

У п’есе С. Кавалёва ў Альберта таксама ёсць пара — «нарачная паненка Амелія», але Альберт адносіцца да яе па-іншаму, чым у творы Я. Баршчэўскага, — без цікавасці і кахання. «Заўсёды ён неспакойны і злосны, мая рэдкая ўсмішка здаецца яму здэклівай і падазронай, маю прагу да кніжак ён называе дзівацтвам і глупствам. Малітвы, якіх навучыла мяне маці, гучаць яму дакорам і даводзяць да шаленства» [3], — кажа Амелія. У адрозненне ад Мальвіны яна ўвасабляе маральную чысціню, спрабуе засцерагчы каханага ад духоўнага спусташэння: «Як мне выратаваць цябе, Альберце, як вырваць з аблуды і мацы, вярнуць да чысціні і цноты?» [3]. Амелія сапраўды кахае Альберта: «Вось мая рука, любы!» [3]. Мальвіна ж сцвярджае, што без багата і грошай «каханне стыне» [2, с. 82], яна прагматычна разлічвае жыццё: «Мела дьяменты і грошы, лёгка і мужыка знайшла... Выехала ў сталіцу і сярод шуму вялікага свету забылася пра мінулае і пра Альберта» [2, с. 91]. У бязважкай і светлай душы Амеліі іншы лёс — кахаць Альберта, ратаваць яго: «О, доўгая і страшная будзе ноч!.. Зараз звон і ранішня малітва прывітаюць узыход сонца і разгоняць змрок. Гэтых звяроў я не баюся, але цябе яны могуць загрызці, дык не адыходзь ад мяне» [3].

Арыгінальнасць п’есы С. Кавалёва выяўляецца не толькі ў пераасэнсаванні вобразаў герояў, але і ў пабудове фіналу твора, дакладней, у яго змяненні. П’еса С. Кавалёва «Звар’яцелы Альберт» заканчваецца малітвай за Беларусь, што прамаўляюць светлыя персанажы (шляхціц Завальня і Плачка), якія з’яўляюцца алегорыямі верных сыноў бацькаўшчыны.

Заклучэнне. С. Кавалёў стварыў арыгінальны варыянт сцэнічнай адаптацыі твора Я. Баршчэўскага. Сучасны драматург засяродзіў увагу чытача на канфлікце паміж паміж дабром і злом. Працяг традыцый Я. Баршчэўскага С. Кавалёвым асабліва прыкметны ў ідэйным змесце твора — любоў да беларускага краю і народа.

Спіс цытаваных крыніц

1. Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях. Сэнс назвы твора [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <https://voprosy.by/shlyahitsits-zavalnya-abo-belarus-u-fantastychnyh-apavyadanniah-sens-nazvy-tvora/?ysclid=lbo1vypw2i846942187>. — Дата доступу: 01.10.2023.

2. Баршчэўскі, Я. Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях [Электронны рэсурс] / Я. Баршчэўскі. — Рэжым доступу: https://karotkizmest.by/books/barshcheuski_zavalnia.pdf?ysclid=lao9hqot2m150700156. — Дата доступу: 01.10.2023.

3. Кавалёў, С. Звар’яцелы Альберт [Электронны рэсурс] / С. Кавалёў. — Рэжым доступу: https://knihi.com/Siarhie_j_Kavalou/Zvarjaciely_Albiert.html. — Дата доступу: 01.10.2023.

УДК 81’373.21

И. В. Дылевская

Учреждение образования «Несвижский государственный колледж имени Якуба Коласа», Несвиж, Республика Беларусь

*Научный руководитель
Е. М. Рацкевич*

СИСТЕМА ГОДОНИМОВ Г. НЕСВИЖА И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЁ РАЗВИТИЯ

Введение. Несвиж — небольшой белорусский город, сохранивший уникальные памятники европейской архитектуры и поэтому привлекающий интерес туристов. Однако его центр не отличается большим топонимическим разнообразием: наименования магазинов «Санта», «Хит», «Евроопт», названия улиц